

Torbjörn Flygt

Män vid kusten

NORSTEDTS

ISBN 91-1-971272-3
© Torbjörn Flygt 1997
Norstedts Förlag AB, Stockholm
AiT ScandBook, Falun 1997

NÄR MAJA STIGIT av bussen förändrades varenda man här omkring och ingenting blev någonsin som förut sedan hon fördrivits.

Lustan och ledan vandrade genom mångas liv den sommaren. Åtrån och rädslan. Kättjan och ängslan. Männen vid den här kusten skulle minnas det goda och det onda och det som varit varken eller men som de tog för något de berördes av fastän de inte visste hur.

Det kostade en man livet, en annan hans syn.

Ostan låg på en av de första riktigt varma dagarna på en het och regnlös säsong med ett tunt dis som tryckte utanför Landsort men inte skulle driva in över land. Om nätterna passerade molnen i fina strängar som revben över himmeln.

Tor på Tyudden blickade upp medan han roterade slipstenen sävligt och mot den vätta ytan lade eggen på de knivar och saxar han lämnats av semesterfolket innan de for i höstas. Nu skulle de ha varit skarpa och skinande, inlindade i linneduk. Jag hade tagit ut brädet framför handeln, och i väntan på att han skulle bli klar hade jag satt upp pjäserna och för mig själv inlett med de första dragen i det trettiofjärde och avgörande mötet om världsmästartiteln mellan ryssen Aljochin och kubanen Capablanca i Buenos Aires år 1927. Skivan hade Elias på Norrsund förfärdigat åt mig med rutor av ungbjörk och betsad ek. Ytan var putsad mjuk som sammet och oljad blank likt nyis.

På plätten av gräs under päronträdet tog Vilmer en klunk ur buteljen och torkade läpparna med handryggen. Han gäs-

pade och hasade sig upp mot stammen. Detta var hans bästa tid på året för njutning och umgänge och han fann ingen anledning att skynda på dagen. Han hade ett löfte om överksamhet att förlita sig på och skulder av en sådan omfattning att de aldrig skulle kunna återgäldas vad än han tog sig för.

Vid midnatt hade Karin Rask sett änglarna över gödselstacken. De hade svävat och dansat för henne mot den stjärnklara rymden som en stråle av ljus att sända en bön till den allsmäktige om att återfå den över allt annat saknade sonen.

Nu strök hon pannan med underarmen och lutade sig fram och drog ut plåtarna med limpor och bullar ur ugnen. De var bakade med honung från Pullman och Kungen av Båtsvik, och doften var söt och rund när den tvinnade sig med hennes nynnande ut genom det öppna fönstret över grusplanen och in i vartenda skrymsle av lagården, genom vedbod, stall, spiltor, verkstad och loge och till vagnslidret där maken Harald skäftade om en hötjuga. Han tryckte bak kepsen i nacken och smetade med handflatorna mot blåbyxor-na. Höger tumme var kluven i toppen som ett tecknat hjärta. Fy fasen vilken värme! Hade vi haft traktor hade jag stannat med Stella och Bruno i skuggan i dag. Hör ni det, gubbar. Blir skörden bättre i år ska jag in och tala med kamrern om lånen.

Brödets kryddor virvlade runt med linolja och hyvelspån, aningar om gammalsvin och mockor. I rad längs väggen hängde grepar och spadar, hackor, stocksåg och timmersvans till isen, härvor, årdrar och storsläggan med kropp av ene. Ljuset silades genom gavelrutan och slog in över timmersläde och skrinda.

Kan du se till att slipa liarna! ropade han till Vilmer. Vi är två om det här!

Men brodern slöt ögonen och drack lite mer, drömde om att vara tillbaka bland spelarna i Stockholm och att ha sin hand om en dam, två ess och två åttor. Han kunde svära på att nästa gång skulle han kunna vända upp vilka kort som helst

tills hela potten runnit ned i hans ficka. Det var en fråga om tålamod.

Himmeln tog färg av blåklint. Stålet väste mjukt mot stenen. Jag slog ut en bonde med ena hästen. Radion hade jag tagit med ut och ställt i förstugans skugga. Klockspelet i Stadshustornet klingade över gården.

Vattnet hade öppnat sitt hjärta för de första badarna. De skvätte och sam i vikarna utmed hela landskapet och skulle göra så tills barnens lov var till ända.

Över Busberget cirklade måsar och tärnor. Emellanåt dök de då Salem slängde åt dem råk ur fiskarna han rensade och de steg uppåt med resterna i näbben och slog en lov ut över Tvären och Sävö. Strömmingen gick fortfarande till på flat-hällarna och flundran och torsken fanns att ta inte långt ut.

Sedan Salem hängt skötarna på tork över gistgårdarna skulle han lasta trälådorna med morgonfångsten på cykeln och trampa iväg sina leveranser till mig och Hotell Kronan. Beställningen från källarmästare Lund löd på fyra sorters fisk om sammanlagt minst femtio kilo.

På ängarna stod gullvivor och mandelblom, maskros, kabeleka och svalört, och smörblommor i famntag och den för-
föriskt doftande nattviolen. Strandkrypan med blekröda blommor. Eken hade slagit ut och enarna reste sig som stoder ned mot sjön.

Det var ljusst att läsa till halv tre om natten, och med nästa drag skulle kubanen lämna en blotta i sitt försvar.

I lidrets innersta skreva skymtade Assar i Ökenäs. Hans pendlande kropp var en minutvisare på traktens urtavla. Exakt på utsatt tid, som gick läkaren i honom rondan, hade han kommit denna som alla gryningar för frukostens skull, och nu räckte han motvilligt Harald Rask verktyg och material och lyssnade till hans klagan om broderns lättja. Han suckade och sträckte sig: Om ändå nåt ville hända så att man fick ta igen sej ett slag.

Hasse skulle senare återge vad han sett vid deras möte i

korsningen till Gisekvarn: Hon hade rutan som spegel när hon tryckte på läppstiftet! Och hon såg mej och vinkade. Jag var nära att köra av vägen.

Fröken Lind hade kommit nedför backen från posten medan Karlsson vände vagnen vid stora bryggan, och hon stod beredd vid mjölkbordet när han bromsade in. Hon bytte brev mot några vessleord om förstaseglarna och stugägarna som anlant i helgen och skulle hålla bygden puttrande som en kittel på spisen i nästan tre månader.

Det var en av många dagar men alldeles egen, och pyset från bussens bromsar rullade över vägen och vi såg upp från våra förehavanden och allting avstannade i ett fruset moment som etsades till en outplånlig bild i allas medvetande då dörren öppnades.

Det var före televisionens tid.

MITT NAMN ÄR Johannes Händel. Detta är min berättelse. Den är fullkomligt fri från hjältar ty den handlar om dem som inget vann av sina gärningar och om en kvinna som bar på en hemlighet och en längtan och som måste fråntas sin heder därför att hon inte kunde tillåtas vara stolt och självständig, och den berör oss män och vår oförmåga att älska och känna och förstå hur livet gestaltar sig. Vad som är av vikt och inte.

Hade människorna i detta kärlekslösa land kunnat tala med varandra och finna ett gemensamt språk att uttrycka sina tankar och känslor med hade mycket varit annorlunda och det hade varit en helt annan historia jag fått skriva. Men i stället kom de till mig med sina besvikelser och förhoppningar, problem och våndor. Männen var lättingar, obenägna att finna en punkt att häva det egna ansvaret mot. Så också jag.

Den sommaren föll alls inget regn. Hur vi törstade efter de stora tunga dropparna som inte skulle falla förrän sent i augusti. Jordarna torkade tills de sprack med breda revor mellan sårskorporna där gräset blektes till matt gult och slutade vaja och rågen blev det ingenting av. Vissa bad för nederbörd medan andra visste att sådant tjänar ingenting till eftersom allt har sin gång och det aldrig har funnits rättvisa eller några makter att besvärja och inte heller något annat att ta till när tillvaron blir svår och kryper inpå. Då återstår bara människan och det innersta som ryms i henne.

VINTERN ÄR HÅRD och mörk. Kvicksilvret har slagit i botten på termometern i natt. Tätt packad ligger snön som ett överdraget täcke högt upp mot ytterväggen och det korta dagsljuset halveras av de igenfykta rutorna. Jag besvärar mig inte med att skrapa dem. Jag har en historia att föra vidare och den tänker jag sitta kvar vid tills allt är lyft fram och varenda skärva av den mosaik av händelser den består av har granskats.

Vid den här tiden på kvällen matar jag sågspånskaminen med klabbar så att kylan ska hållas ute ur det här rummet som bara rymmer säng och skrivbord och i bortre hörnet en pall. På morgonen hämtar jag in en ny korg med ved från boden och under nätterna vaknar jag varannan timme för att lägga i mer. Då täcks tapeterna och de fria ytorna av ett tunt lager frost och filtarna är nästan styva som papp.

När vinden ligger på som i dag knäpper det i brädfodret och kittskarvarna gnäller i det här gamla huset med rödstruken, stående panel av gistet virke, vita knutar som flagnat och lågt tak, och emellanåt fräser det till och väser från elden om det är mycket kåda i tallklamparna. Dörrarna till köket och butiken är igendragna och tätade. Därutöver finns här ett förråd med ett rum liknande detta innanför, där gardinerna fransats och förlorat sina färger och en färdigpackad väska står orörd i väntan på avfärd. Jag har inte varit där inne på över fyrtio år eller haft en längtan efter att känna packningens tyngd och veta dess innehåll. I tankarna är den ändå alltid placerad synlig.

Tor på Tyvudden snickrade min säng av sextums ekplan-

kor. Från dess fotända når jag upp till schackspelet på bordet och där bredvid ligger en bok om berömda remipartier uppslagen. Skruvar jag upp veken räcker skenet även till mörkerläsning. Sent om nätterna vaknar och vänder sig grävlingen under mig.

På något vis har hon bökat sig in under stengrunden och kommit till rätta med ett gryt där hon kan tillgodogöra sig något av värmen som sipprar ned mellan golvbrädorna. Hon får hållas. Hon är en bot mot ensamheten som jag visserligen inte har något emot eller vill undslippa efter alla dessa år men som kan bli utdragen och pinande ibland. Som en efterhängsen förkylning. Vetskapen om att någon lever i ens närhet kan vara stärkande, även om det råkar vara ett gråpälsat, sovande djur.

På en hylla travar ett antal volymer naturskildringar som Helen lånat mig. De är tjocka och påkostade med mängder av färgbilder och illustrationer av djur och växter i exakt genomskärning. Att jag studerar dem beror på att hon snart kan mer än jag. De första åren var det hon som frågade mig om namnen på det hon hittat och om dess egenskaper, numera diskuterar vi det tillsammans eller så är det jag som måste förhöra mig hos henne vid de få tillfällen då vi träffas.

Under verken står en flaska som innehållit en parfym av ett franskt exklusivt märke. Vätskan är avdunstad sedan länge. Jag hade aldrig av korken och luktade.

Avtar kölden något ska jag öppna in till köket och slå eld i Näfveqvarnspisen och laga en middag bestående av potatis och lök och ägg till en bit kött ty jag saknar omväxling till buljongen som stått i fyra dagar och frusit och värmts och istelnat igen. Och kaffet har fått en besk smak som av något ojäst möjligt.

Förr var detta den här kuststräckans bäst sorterade och mest frekventerade handel. Nere vid stora bryggan angjorde dagligen båtar som seglat utomskärs men lagt om rutten enkom för detta utbuds skull. Här har jag sålt Karins bröd och

ägg och mjölk, grädde och hemystad ost från gården, kött som Assar fört hit efter slakterna, Salems fisk, honung från Pullmans och Kungens kupor, förmedlat Tors tjänster, och från Norrsund har Britta kommit med lin, tyger och dukar och Elias med trävaror och hantverk. Jag förde allt. Och därför har jag hört så mycket av folk som smugit, trampat, marscherat, dansat över det blanknötta golvet fram till disken, och kanske har jag sett för mycket och sagt för lite, men de förtroenden som lämnats mig har varit många och aldrig har de vandrat vidare ty min tystnad har varit garantin för talarrens tunga.

Över den skavda, illfarna disken av linoljad bok och kassa-apparaten som inte längre klingar när myntlådan skjuter ut har så mycket berättats att oavsett om det varit värt att återges eller inte eller i vilken grad det varit vid sanningen vidhäftande skulle det kunna fylla biblioteket på Nynäs slott av en driven skrivare. Jag har lyssnat till grevar som haft näsduken om halsen i stället för i fickan och till luffare med snuset rinnande i gipan, till skrävlande semesterseglare och förkunnare som orerat om den sista dagen och varit broder med gudar och demoner, och till hustrur som handlat på krita och förbannat sina män som supit och hållit sig borta i veckor.

Människan har blivit samlare eftersom hon tror att lyckan lever i tingen. Jag vet de som lagrar fätöljer och kaffekoppar, stulna saltströare och armbandsur. Ingen kan förklara varför, vilket behov det tillfredsställer eller vilket begär det dämpar. Sådant tilltalar inte mig. Jag äger inte mer än vad jag behöver för dagen och knappt det. Jag har eftersträvat det enkla. Där emot har jag alltså försett mig med händelser i ord och mening. De tar ingen plats men kan fylla mig och det här rummet med känslor och hågkomster, dofter, värme, smak och aromer.

Vissa är söta som det nystötta äppelmoset i augusti, andra sträva och beska som rågmjölsgroten till. Somliga kastar jag likt fläsket som härsknat i tinan.

Aldrig har mina öron och ögon öppnats av nyfikenhet, nej, kalla det tillmötesgående. De flesta längtar efter att dela med sig och dra till sig vår uppmärksamhet med ensamrätt och de är tacksamma om de finner sig ansikte mot ansikte med någon villig att ge dem ett par minuter eller en timme. Och under allt det jag har hört och tänker på glimmar en kärna som inte låter sig motas bort. En händelse som får alla andra att slockna och förlora sitt värde. Jag klämmer och fingrar på den som en skadad ytterled, som barnet på den första tanden, och jag återvänder till den som flugan mot fönstret. Jag ämnar lägga fram den här.

Naturligtvis är jag bitter och förundrar mig ännu över vad som skedde med de personer som jag ska berätta om. Jag är alls inte utan ansvar själv. Snarare roterar historien kring mig. De flesta av oss var rädda, skygga för våra känslor och avsikter och tankar, och vi var också dumma, och den starkaste utnyttjade vårt klenmod och Majas situation. Och jag såg från början allting hända utan att ingripa. Det tilldrog sig medan jag ännu var en god människa.

Trots åldern ska jag stanna kvar här i många år än, så det är inte på grund av förhoppningen om en snar död som jag vill utröna min skuld utan för att pröva att nå något slags frid eller förlikning. Vem som helst äger rätt att döma mig, men inte förrän hon eller han överlagt summan av sina egna handlingar och vad de medfört och vad ett annat beteende vid livets mer påtagliga vägskäl skulle ha givit för resultat.

I syfte att få grepp om mina funderingar och sortera vissa kringströdda minnen i hållbar ordning begav jag mig ut i förmiddags. Mer prövande än att stiga ut i den blåa kylan var att tvingas passera lokalen där allt står kvar som det lämnades den dagen då jag betalade den sista fakturan och stängde igen för gott: tvättmedelspaketen i allt glåmigare nyanser, färgpytsarna med svullna lock, plastbollarna som sjunkit samman, tobaken och bultarna och vichyvattnet och verktygen vars funktion fallit i glömska och som rostat och belagts med

spindelväv och damm.

Jag har inte brytt mig om att slänga något, och varför skulle jag det när slutligen någon från staden tar över huset och rensar ut, förser det med toalett och elektricitet och uttag och förändrar dess själ fullständigt bara för att kunna nyttja det ett par tre veckor om året. De skulle ha sett köerna som ringlade sig ut på gårdsplanen, smakat på en skiva av korven eller druckit en pilsner med karlarna i stallet för att förstå.

Handeln, lagården och det gula hus i två våningar som Harald och Karin Rask byggde sig bildar en öppen fyrkant, och nedanför i backen bodde Vilmer i ett torp som hade han satts på undantag.

Marken här omkring har varit Rasks. Nu är det mesta av den såld till sportstugefolket, men förr bestod den av skog och odlingar och av hagar för boskapen på andra sidan mjölkbordet vid vägen, en lång raksträcka i vars bortre ände sommarstugorna förökar sig för varje säsong. En smalare grusled är dragen i rak vinkel mot vägen, den löper över en höjd vid ladans bortre sida, förbi änglabacken och slingrar sig sedan fram till Ökenäs, Ängsvik och Tyvudden och åt andra hållet når den Norrsund.

Jag hade på mig mössan av utterskinn, sydd av ett djur som farfar sköt på skären utanför Mulö vid tiden för alltings början, infettade kängor och en kraftig ytterrock när jag försiktigt för att inte oroa Karin och Harald tog mig över gårdsplanen och ned till hamnområdet. Den gjutna bryggan och pontonerna för stadsbornas ekor och jollar låg som avhuggna extremiteter i en värld av is och råkyla och fastfrusenhet.

Där var öde. Snömassorna tryckte i tjocka vallar längs vägen likt sidorna på en avlång krater. På båthuset satt mäklar-skyltar om fritidskåkar som köptes och den nya tiden för varubussen. Onsdagar klockan sexton. Då jag var handlare tog folket bussen hit för sina inköp.

Isen packades sidenslät invid kajen och längre ut blev den allt skrovligare och grågrönare med vita strimmor där fyket

fått fäste. Jag trädde på broddarna och spände remmarna noggrant och traskade ut på sundet.

Hade inte vinden från den ryska tundran vinit om benen och letat sig innanför underkläder och hud hade jag tagit mig över till Lina och Balten på Sävö för att få smaka på den kärlek som mot alla odds har kunnat ta sig upp till ytan här, men i stället blev jag stående där ute i rännan, mitt emellan öar och land och med fyrarna på Märholmen, vid Bromdal och intill Abborrberget stirrande ut i den rakbladsklara kylan med den mandarintonade solen hållande in djupt från sidan så att allting gavs långa nästan upplösta skuggor. Det rök om andedräkten. Himmeln skiftade i mycket ljusst blått och en blekhet som påminde om repat glas. Stod jag så i den höga, knirrande luften med varje partikel som ett litet iskorn, och alla sinnen förstärktes tills de domnade bort och dofterna av salt och gråsten, smaken av skare och djurens legor uppe i barrträdpartierna och känseln i fingrarna och ansiktet dog ut och ersattes av ett nypande i venerna, och bara ett ljusst töcken återstod tillsammans med enstaka ljud som kom och gick från obestämbara platser. Jag kisade så att det värkte. Från långt ute på fjärden hördes röster av män som borrar igenom ned till vatten och pimplade utsträckta på sälskinn som underlag. Deras hojtande gick att uppfatta som spröda rop slungade ut över den hala ytan och ingenting kunde hindra dem från att kana i alla riktningar. Att urskilja var männen befann sig lät sig inte göras, inte heller att säkert fastställa var horisonten skar. Avstånd kunde inte klarläggas där ute men någonstans bortom all vithet tog öarna och holmarna och skären och de minsta kobbarna vid och längre ut var farvattnet kanske ännu öppet.

Kylan trängde igenom som stålspik. Jag förlorade kontakten med varenda lem och vettig tanke och plötsligt började jag helt oförmodat att hoppa upp och ned, jag önskade mig igenom, och den här knarriga gamla kroppen vars leder krokmar och gnäller som osmorda gångjärn och vars förstånd

har försvagats böjde sig samman och tog sats gång på gång och studsade sig varm och trött och relativt förnöjd. Isen dirrade, och när jag hittat rytmen sattes den i svängning, vilket frigjorde ett sällsamt högt vinande som slog ut som parningsrop om våren och genljöd över hela området.

Därefter blev jag kvar en stund och lyssnade efter karlarna som jag nu trodde mig ha lokaliserat till bortom Kvinnholmen. De svor över missljudet, drog upp revarna – jag kunde tänka mig deras stelfrusna fingrar med hud och nagelband som vättes av linan och skulle spricka i fåror när de kom inomhus – och förflyttade sig österut.

Det skymde redan när jag stretade hemåt uppför backen. På höjden ovanför hamnen var det nedsläckt i längan där fröken Lind ombesörjt posten och den dolda information om alla och envar som så många på en isolerad plats som denna hämtar sin näring ur. Men från Rasks gula hus sken det värmande. Jag kunde se Karin luta sig över en gryta på älg och förmodade att Harald satte en lupp till ögat medan han synade delarna till den utombordare han lovat en sommargäst att reparera.

Spår av kängor ledde till min dörr. Jag igenkände det grova mönstret och kunde följa hur den som gjort dessa avtryck hade rört sig runt hela byggnaden. Det är tyst och öde, men i de stegen droppar blod, skriker en röst. Jag vet vems de är och att han kommer tillbaka. Det gör han alltid.

Rotenschiöld är en listig men charmlös karl, advokat, och vad jag förstår har han varit uppskattad, med egen om än ärvd byrå i Stockholm som han med undantag av de två mandatperioder då han satt i riksdagen för Högerpartiet har arbetat idogt vid sedan han vann inträde i samfundet.

Namnet var känt för mig innan han kom hit. Det nämndes från och till i utkanterna av Haijbyaffären. Fotografier av

honom hade förekommit i tidningarna. Omdömena var sällan smickrande.

Hans politiska strävanden utmärktes mer av viljan att uppnå rätten till pensionsvederlag än av idealitet. På så vis skilde han sig inte från många andra i kammaren. Han kom in som sista namn efter det att en av de antagna plötsligt insjuknat och undanbett sig uppdraget. Det var efter valet. Rykten kom i svang, och även om de aldrig kunde bekräftas, eller dementeras heller för den delen, så rörde de sig om pengar, stora belopp, en outredd skuld som kunde ha blivit föremål för prövning och en läkare på Birger Jarlsgatan som var villig att intyga.

Utän att knacka stiger han på och när han blir stående i dörröppningen med hängande läpp och ögon som stirrar säger jag åt honom: Ut eller in? Värmen försvinner! Och antingen vänder han om med en fnysning och lunkar sakta tillbaka i sina spår till Ängsvik plumsande i snön som är närmare en halv meter djup utanför vallarna och stannar till på krönet vid lagården och blänger hitåt eller så drar han igen dörren bakom sig och slår sig ned. Långsamt sänker han sig över sit-sen med utbredda armar som en hök som just ska landa i tallkronan.

Hans händer är leverfläckiga och feta. Som gamla såriga skrubbor. Han river dem mot varandra, gnuggar knogarna och blåser i dem kupade. Han får sitta en bit ifrån kaminen.

Vi är olika. Kanske är det anledningen till att han kommer så ofta och stannar länge och att vi trots allt som skett och sagts och inte sagts har kunnat stå ut med varandra under alla dessa år. Att i någon mån respektera den andre måste inte nödvändigtvis innebära att tycka gott om honom. Vi rör oss runt i ett outtalat landskap som två kungar som varken kan eller vill komma varandra nära.

Min förmåga att lyssna drar honom hit. Jag kan sitta tyst nickande i timmar medan han maler meningsfloder och mellan oss finns en aldrig berörd överenskommelse om vad som

bör yppas och inte, om regler och gränser för det tillåtna. Vad som skulle ske om någon överträdde kan vi utan att ha diskuterat följderna gissa oss till. Bara någon gång och strax innan han ska resa sig närmar han sig det och påminner genom att säga: Hade det ändå inte varit bra med elektricitet? Det är den sista biten av mig han tror sig kunna sluka.

Näsan är porig och rödsvullen som efter måttlös förtäring av billig spansk sherry, men han dricker aldrig något annat än skotsk maltwhisky, ekfatslagrad i minst tolv år. Han knäpper upp vindslån och drar ned dragskon under hakan i den otympliga men moderna jackan som får honom att se än voluminösare ut, som uppblåst med gaspump, och han slår samman kängorna så att slasket faller av och töar till en pöl på mitt golv. De är dyra och sydda i mångfärgade, impregnerade tyger och behandlad mocka och försedda med ett foder vars egenskaper är obeskrivliga. Sådana säljs i städerna.

Hatten hänger han över ena knäet och ur innerfickan fiskar han upp en smidig plunta av silver som han i en enda svischande handrörelse skruvar korken av med ett metalliskt klickande och håller fram och när jag skakat avböjande på huvudet sätter han den till sina mosiga läppar och fyller munhålan och svalget med tre tilltagna klunkar. Det får honom att frusta som en säl som kommer upp till ytan. Han sträcker ut benen och suckar. Pallen är för låg för hans längd men den klarar tyngden. Börjar han så att prata.

Av honom har jag lärt mig om juridiken. Om dess villkor och verkningar. Det är hans favoritämne. Han har jämfört den med en vakthund vars käftar låser sig när den huggit: har den fått grepp kommer bytet omöjligen loss utan skador eller blesstyrer av något slag.

Berömda rättsfall fascinerar honom i synnerhet. När han redogör för något av dem talar han länge och initierat och vill inte bli avbruten. Först efteråt brukar jag få ställa frågor eller ge uttryck för en lekmans åsikter. Jag gör det mest för hans skull. Men till viss del är det också för att hålla samtalet

flytande. Tystnad av den vanliga sorten värdesätter jag, men den som uppstår tillsammans med Rotenschiöld blir påtvungen och klibbig och svår att andas i.

Numera pratar han inte om kvinnor så som han gjorde förr. Han nämner dem inte alls.

Efter att ha lagt ett vedträ till på elden drar jag upp benen och kryper upp mot sängens huvudgärde och sveper täcket om kroppen och anstränger mig att minnas allt han säger. Det kan ha betydelse. Det är märkligt att hans stora plufsiga skalle som blivit till en lös köttig massa av all sprit och alla sena nätter med grandiosa herrbjudningar och generös representation i Grand Hôtels franska matsal kan hysa så många klara tankar och exakta datum och i detalj återgivna domstolsutlåtanden. Han andas stötvis som en däst kviga och håller emellanåt i sig ur flaskan. Blottas hud skymtar putande valkar med blåaktiga ådror och skinnet har på sina ställen brustit av det underliggande fettets tilltagande massa.

Hans hustru skiljer sig så mycket från honom att det är obegripligt hur de en gång kunnat bli ett par. Hon har hans längd men är lågmäld och fortfarande påfallande vacker. Vem som helst kan se att hon har varit något särskilt. Under de dryga fyrtio år som har gått sedan vi första gången möttes har hon aldrig haft någon annan frisyr än det blonda, raka håret tätt tillbakastruket och samlat i en tofs i nacken. Hur har hon stått ut? Jag menar med honom. Kanske för att hon trots sin anpassning efter de snåla ramar som givits inte låtit sig bindas helt och fullt utan funnit en ficka att leva ett någorlunda komplett och meningsfullt liv i vid sidan av hans som fyllts av förhandlingar och klientuppdrag och alltså under några år också av utskottsarbete och debatterande. Men det har inte varit lätt eller ens självklart för henne.

Helen kan promenera utmed stranden i timmar eller vandra planlöst i skogen. Då medför hon en anteckningsbok i vilken hon noterar sina iakttagelser och små guider över växtligheten och djurens spår. Och på Ängsvik om kvällarna

sitter hon på den uppvärmda verandan försjunken i tjocka volymer med tydliga förteckningar över alltings latinska namn och varenda särdrag tydligt markerat. På andra sidan bordet skvalpar han med ett glas i näven och ser ut i den tröstlösa skymningen. Där håller de till långt ut på höstarna då de flyttar in framför brasan.

Jag har förebrått henne för att hon funnit sig i sin roll som behändig maka. Hon skulle ha kunnat bli en ypperlig biolog, agronom eller veterinär. Eller varför inte bondhustru om hon verkligen vågat öppna sina sinnen och ta steget fullt ut. Hon skrattar åt mig och säger att hon nu inte längre ångrar något eftersom allt som varit är förbi och tiden den är förbrukad och att vi har talat om det där förut. Då. Minns jag? Jo, visst. Det är över, säger hon. Men vad menar hon med det? tänker jag. Och vad vet hon, egentligen? Som vi alla är hon en del av detta.

Likt jag spådde kom advokaten klampande senare i mörkret. Han slet upp dörren så att fin pudersnö rök in och muttrade något om enekvistarna som jag spritt ut över golvet till skydd mot mössen. Sådant är hokus pokus för honom. Jag tecknade åt honom att sitta. Från Tyvudden hördes Tor klyva ved. Dunsarna mot huggkubben fortplantade sig genom skogen och då ljuden fick både mig och advokaten att reagera slog det mig att för Tor kan dygnets timmar kvitta eftersom alla bär samma svärta.

Rotenschiöld uppförde sin sedvanliga procedur. Och när han var klar och efter några korta inledande fraser av rent formell karaktär om vintern undrade han om jag hade hört om mordet på en ung skolpojke, begånget av två jämnåriga kamrater i en liten ort i södra delen av landet.

Ja, sa jag.

Bra, sa han. Jag såg nyss ett inslag om det på nyheterna och det fick mig att tänka på rättegången mot Loeb och Leopold. Säger det dej nåt?

Så han är på sådant humör i dag, tänkte jag och svarade:

Det är en amerikansk historia. Dom tog livet av en fjortonårig grabb.

Just det. Han plockade fram silverpluntan och höll om den med båda händerna: Dom kallade mordet ett experiment. Dom slog ihjäl Loeb's kusin med en mejsel i baksätet på en hyrd bil och gömde den nakna kroppen i en kulvert vid järnvägen och försökte därefter pressa föräldrarna på en lösensumma genom att anonymt meddela dom att deras son hade kidnappats. Allting var noga planerat. Sen dom lärt känna varandra hade dom sysslat med bränder och stölder. Den ene var besatt av tanken på det perfekta brottet. Dom kom från mycket förmögna familjer och hade levat liv som fått dom att tro att dom stod utanför lagen. Men det där saknar betydelse för naturligtvis åkte dom fast. Det intressanta är dom åsikter som försvararen Clarence Seward Darrow förde fram. Flera år tidigare hade han oförskyllt anklagats för mutbrott, vilket skadat hans ställning avsevärt. Med det här fallet fick han sin revansch. Han räddade förövarna undan elektriska stolen. Darrow hade skrivit *Brottet, dess orsaker och behandling*, en bok om människan och hennes motiv för sina handlingar vars teser han nu byggde upp bevisföringen kring. Den hade väckt uppmärksamhet. Lyssna nu. I den texten slog han fast att ingen människa ensam är ansvarig för sina gärningar. Miljön, samhället och personerna i hennes omgivning har också aktiv del. Den fria viljan finns det därför inte utrymme för. Varje skeende är en fortlöpande kedja av orsak och verkan. Så är det för resten i naturen också. Det kan min hustru säkert förklara. Inser du vad ett sånt resonemang medför, rent rättstekniskt?

Så pågick han att föra sin monolog. Vi visste båda att det var något helt annat som samtidigt avhandlades. Han har gjort det enkelt för sig.

Jag säger inte att han saknar moral, bara att hans är av ett annat slag än den jag känner till.

*

Rotenschiölds tog över Ängsvik året innan allt det här hände. De var unga och han redan då tämligen framgångsrik. Han är den tredje generationen jurister i sin familj och sådant sätter sina spår: ett tilltal och en attityd som det inte går att ta miste på, egenskaper som av vissa förväxlas med pondus eller medveten auktoritet men ingenting annat är än en tro om sig själv varande av en annan sort, en ädlare, som sprungen ur ett högre mänskligt tillstånd. Hon avbröt sina naturvetenskapliga studier efter giftermålet.

De kom körande tillsammans med ett äldre par som jag tror var hans föräldrar och som skänkt dem huset i lysningspresent, och hon hoppade av här utanför och gick fram till mig och förhörde sig om vägen. Jag satt ute i den sena majsohlen och läste tidningen. På första sidan fanns en bild av två män som var de första att nå Mount Everests topp. Deras blickar befann sig långt bortom katedralens. Det var en sådan där intensiv dag då varje ögonblick känns som en början på något nytt och vädret är varmt och klart och nätterna ännu överraskande svala och man lägger av sig kavajen med en önskan att allt nu kommer att bli bättre.

Hon bar en beige dräkt utan fickor. Hennes ögon var gröna.

Jag pekade ut riktningen: Fortsätt den här smala grusvägen förbi gårdens marker och senare Ökenäs på vänster hand. Ängsvik ligger där leden delas. Rakt fram har ni då Tyvudden och västerut stigen till Näsvisken och Timmerudden. Det är omöjligt att missa.

Sedan dröjde det till efter midsommar innan de återvände och då åtföljdes de av en transportbil lastad med möbler och övriga tillhörigheter. De gjorde sig hemmastadda och de kom var för sig för att bli bekanta och blev sittande här utanför en stund efter stängning, förvånansvärt lugna och tålmodiga med tanke på att de hade en bostad att iordningställa, framför allt han syntes ha all världens tid på sin klocka. Hon poängterade att hennes förnamn skulle uttalas på engelskt vis. Han sa aldrig något om sig själv, men frågade om grannarna

och vad jag trodde om tomtpriserna. Var det en bra affär? Han spekulerade över om det vore klokt att köpa upp mer skogsmark.

Han gick klädd i vit skjorta och slips, mörka byxor av ylle med breda hängslen och en sådan där flätad hatt som äldre flugfiskare ofta envisas med. Mest var det dryck och enkla matvaror som han beställde genom att lämna fram en lapp med noggranna viktangivelser för varje vara och som hon sedan hämtade, och det slår mig hur få andra saker de köpte till ett hus som stått tomt i flera år och måste göras beboeligt. Ty det var uppenbart att de inte skulle godta skicket. Jag har sett åtskilliga från samma skikt av samhället och de har alla varit lika lätta att avläsa och bilda sig en korrekt uppfattning om. De inbillar sig att de för sig likt oberörda, men en hastig blick är allt vad som fordras för att teckna deras profil. Därför att de har så enkla sinnen.

Så dom fick vad dom skulle ha, sa han vid ett tillfälle. Förrädarna.

Långt senare förstod jag att han syftade på makarna Rosenberg som föregående dag hade avrättats i New York för spioneri.

Han gjorde sina ärenden efter middagen, och hon kom tidigt om morgnarna när jag hjälpte Harald med mjölkkärlen och vi väntade hängande mot bordet vid vägen på att Ratt-Hasse skulle hämta dem, och jag gick ifrån för att betjäna henne eller så satte vi oss på en av bänkarna om hon ville veta något särskilt. Det kunde vara en växt eller en spillning som hon medförde och ville ha mer kunskaper runt. Hon var nyfiken och skrev ned vad jag svarade.

Kanske har jag fel, men jag vill gärna intala mig att det var de stunderna som gav oss något gemensamt, ett förtroende för varandra och en tillit som varat sedan dess fastän det vid varje enskilt tillfälle skulle kunna slitas itu. Som om vi från begynnelsen förutsåg något. Jag kallar det gärna en djupare vänskap.

De stannade i tre veckor och två dagar innan de återvände till våningen vid Nybroplan, och jag återsåg dem inte förrän till påsken året därpå. Men strax före sin avresa sökte Rotenschiöld upp mig och bad om namnet på en hantverkare som kunde arbeta rappt och självständigt. Jag bad honom specificera vad som måste göras, och efter det att jag följt med till Ängsvik och han myndigt på sitt lite akademiska vis redogjort för deras planer lovade jag att ombesörja att de utfördes. Han gav mig ett rejält förskott för utlägg, vilket jag tog som ett ytterligare bevis på med vilken seriositet han gick tillväga när något för honom mycket angeläget avhandlades.

Då de givit sig av hämtade jag Tor på Tyvudden. Jag förklarade vad som skulle åtgärdas. Han lyssnade som stod han inför sin slutliga domare. Till den nyinflyttade? sa han. Advokaten? Varför skulle vi. Det handlar om stora pengar, sa jag. Han har lädret i ordning. Då så, sa han. Jag gav honom en summa något mindre än den jag erhållit att införskaffa material för. Han stirrade på sedlarna i flatan som om han i hela sitt liv ditills blivit lurad, växlat till annan än rådande kurs. Det ska räcka till att avlöna Elias också, tänk på det, sa jag. För det här är mer än vad du mäktar med ensam.

Till våren hade Tor och Elias på Norrsund försett boningshuset med nytt brädfoder och bytt golv och tak, ersatt trapans orstungna avsatser med färskslipat virke och anlagt två rum på det som varit kallvinden medan ytan där nere lämnades öppen som en stor sal och kompletterades med ett modernt kök och en toalett med vattenklosett. En eldstad var murad, tapeterna klistrade och en måttillverkad bokhylla på plats. Från fönstret som efterträdde en halv vägg åt söder och terrassen med överskjutande takskägg syntes Gupafjärden vidga sig bortom gattet mellan Hjälmgarmsö och Trigöta. Fleura hållar var vita av träck.

En brygga slogs upp i vinkel, stor nog att hysa fyra farkoster och samtidigt ge lå åt badviken. Den anlades med två stenkistor som försågs med lås.

Dagligen besökte jag bygget för att informera mig om hur det fortskred. Jag hade med mig smörgåsar med saltunga och hästkött och pilsnerflaskor som fått små droppar av väta. Vi satte oss i ring på sågbockar och lådor i det som skulle bli biblioteket och åt och drack. Det är drygt, sa Elias. Han bar en halsduk randig i två färger som Britta hade stickat. Vi kommer att tjäna på att ligga i, sa jag och vek upp det frasande papperet runt handmaten. Köttet var rött och trådigt och lent i smaken. För ni tror väl inte att såna som han nöjer sej?

När de kom igen året därpå körde han först förbi och släppte av Helen på Ängsvik och vände därpå om utan att inspektera verket och stannade här utanför och steg in till mig. Han körde en svart Mercedes 220.

Helseglarna hade börjat lägga till vid stora bryggan. De fylkades i handeln. Medan de väntade på osten eller kasslern diskuterade de spritskatten som hade höjts med mer än tre kronor per liter och brattsystemet vars avskaffande var beslutat och snart också genomfört. De var högljudda och påstridiga och en tvist uppstod om huruvida motboken borde slängas genast den var förverkad eller behållas som ett vittnesbörd av något slag. Som om en vidräkning med någon ansvarig som skulle kunna ställas till svars var att vänta. En efter en lösgjorde de sig ur klungan och vände sig till mig. De ville ha nymalet kaffe, lemonadpulver, tvål, en tidning till frun och kännedom om vädret.

Jag svarade dem: Det väntas stiltje mot kvällen. Ni gör bäst i att ligga kvar över natten. Jag kan komma ned till er med färska ägg och nyspenad mjölk i morron bitti. Och då är brödet fortfarande ugnsvarmt. Hur dags passar det?

Slutligen blev vi ensamma. Han höll min hand kvar mellan sina under det att han sa: Det är skönt att vara tillbaka. Är allt verkställt?

Alltihop, sa jag. Varenda fas av renoveringen har jag övervakat och kan garantera.

Bra, sa han. Vad är jag skyldig?

Det är ett sätt att sköta sina affärer som jag tycker om: rakt på sak och utan att försöka pruta eller svänga sig. Jag hade kommit fram till ett belopp som inte var alldeles oskäligt och eftersom han var så klar över sin skuld lade jag till lite extra. Bra, sa han igen och nöp upp en bunt sedlar av större valörer ur byxfickan och repade av ungefär hälften så som man lossar torra löv från räfsan. Det är jämnt, sa han och lade dem på disken. Behåll mellanskillnaden själv, som tack för hjälpen.

Det var ingenting.

Nä, men ändå, sa han och tog mig i hand en gång till med ett stadigt grepp: Det är väl dags att vi presenterar oss. Mitt namn är advokat Rotenschiöld.

Johannes, sa jag. Johannes Händel.

Angenämt. Jo för resten, det var en sak till. Kan du händelsevis tillsammans med ett par tre karlar till vara mej behjälplig i morron eftermiddag? Jag har beställt ett piano åt min hustru.

Det blev Harald och jag, Tor och Assar som stretade från lastbilen till kortväggen innerst mot brasan med klaviaturet som levererades från Hagelunds instrumentagentur i Vasastan. Vi hade breda remmar om nacken och handskar när advokaten dirigerade oss på plats. Akta lacken! Och ta av er skorna!

Efteråt fick vi spika fast dörrkarmarna igen eftersom vi varit tvungna att med tunna knivblad bända loss dem från ramen för att komma igenom. Under tiden och med Haralds svärande blick efter sig lyfte Rotenschiöld ut en solstol på tomten tillräckligt långt bort för att inte bli störd och satte sig där med en knippe handlingar och ett lågt seltersglas med whisky och soda, och han förblev sittande till dess vi samlat ihop våra saker och avlägsnat oss.

När Tor och jag gick därifrån och hade kommit en bit stoppade jag åt honom hans andel av vederlaget. Han såg så där förfärad ut igen: Blev det inte mer? Är det bara du som ska tjäna på det?

Det var exakt vad jag förutspått att han skulle invända. Oavsett hur mycket jag hade delat ut skulle orden ha fallit likadant. Det är som att natt följer på dag. Som om sådana anklagelser alltid inkluderas i den här sortens avtal och förhållanden. En misstrogenhet.

Jag har gjort vissa avdrag för mina kostnader, sa jag. Det är allt.

Han stannade i vägens mittstråk av hundäxing och bergslok och höll fram händerna mot mig som om han övervägde att ge tillbaka pengarna. Han såg mycket brysk ut: Allt! Smärgelduk och färg! Skulle inte det vara tillräcklig förtjänst på materialet vi köpt av dej?

Snälla Tor. Jag lade en arm om hans rygg och fick honom i trav igen. Du måste lära dej att skilja mellan varor och tjänster. Dom är av helt olika karaktär. Som märr och ox. Du kan inte begära att jag ska sälja med förlust. Har du en aning om vad det kostar att ligga på lager?

Han nickade instämmande som bekräftelse på att han inte riktigt insåg vari skillnaden bestod för mitt vidkommande men att han inte ville sära genom att säga det.

Och vad skulle du ha gjort hela denna långa händelselösa vinter om det inte varit för mej, för min förmedling? fortsatte jag. Jo, suttit ensam på Tyvudden och druckit och blivit tokig.

Det räckte för att han skulle dra ut lite längre på stegen och dysterheten och misstänksamheten lätta från hans ansikte. Han begrundade vad jag sagt. Och han strök ett finger under hakan och lade med en nästan förnöjd min sin arm om mig. Vi fortsatte så ett stycke tills han ånyo gjorde halt.

Du har faktiskt rätt, sa han. På nåt vis vinner du alltid på det, men det kan du vara värd. För utan dej hade jag inte haft nåt alls.

Just det. Det är så ekonomin och samhället och hela världen fungerar.

Du är omtänksam, Johannes.

Man gör vad man kan för att se till allas bästa, sa jag. Det är

inte alltid så enkelt. Och innan vi skildes tillade jag: Glöm nu inte att Elias ska ha sin del. Han och Britta behöver allt dom kan få.